

Prepozíciók angol bánatkifejezésekben

Csillag Andrea

Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen

Bevezetés

A bánat/szomorúság mindannyiunk életében előforduló negatív érzelem, a boldogság/öröm ellentéte, az univerzális alapérzelmek egyike (Ekman 1999, Ekman et al. 1972).

A bánat fogalmával elsősorban kognitív nyelvészeti kutatások foglalkoznak oly módon, hogy különböző nyelvekből gyűjtött kifejezések vizsgálata során feltárják, hogy a kifejezések a bánatélmény milyen részleteit jelenítik meg. A bánat angol nyelvi kifejezéseinek vizsgálata azt mutatja, hogy a bánat szubjektív (Wierzbicka 1999, 1996), szemmel kevésbé látható élményeit főleg metaforákkal fejezzük ki (Kövecses 2000, Barcelona 1986), másrészt a szemmel jobban látható kísérő jelenségeit (fiziológiai változásokat, arckifejezéseket, viselkedési reakciókat) metonímiákkal (Csillag 2018). A metaforák, metonímiák, valamint a bánathoz kapcsolódó fogalmak és a bánat kognitív modellje (Kövecses 1990) együttesen alkotják a bánat fogalmát.

Az angol bánatfogalommal foglalkozó kognitív nyelvészeti kutatások feltárják a bánatélményt megfogalmazó metaforákat és metonímiákat, de nem foglalkoznak az érzelmet kiváltó okokkal, sem pedig a vonatkozó kifejezések nyelvi megformálásának vizsgálatával – beleértve a prepozíciók használatát is. Az olyan mondatokban például, mint *Sara feels sad/bitter about her divorce* [Sara szomorú/keserű a válása miatt] és *Mike saddened at the news* [Mike elszomorodott a híren], *I was depressed by the news* [Lehangoltak a hírek] a prepozíció a bánatot kifejező melléknév, ill. ige után áll, és az *about*, *at* és *by* prepozíciók után álló kifejezések a bánatot kiváltó okokat fogalmazzák meg. Ugyanakkor az olyan mondatokban, mint *He gave up the struggle in despair* [Kétségbeesve feladta a küzdelmet] és *Mary died from grief* [Mary meghalt a bánattól] az *in*, ill. *from* prepozíció a bánatot jelentő főnév (*despair*, *grief* [kétségbeesés, bánat]) előtt áll, és az *in despair* kifejezés a cselekvés (a küzdelem feladásának) módjaként, míg a *from grief* Mary halálának okaként értelmezhető.

A jelen tanulmány¹⁷ célja, hogy megvizsgálja, a bánatélmény milyen részleteit ragadják meg az angolban a prepozíciós kifejezések, valamint hogy feltárja, hogyan értelmezhető az adott prepozíciók a vizsgált kifejezésekben.

1. Bánat – pszichológiai és kognitív nyelvészeti háttér

A bánat az egyik univerzális alapérzelmünk, melyet akkor érzünk, amikor veszteség ér minket, tehetetlennek érezzük magunkat, vagy kilátástalannak tűnik a helyzetünk. A bánatérzés akár hosszabb ideig is eltarthat, visszahúzódomóvá és passzívvá válhatunk. Ekman (2023) szerint a bánat kiváltó oka valamely számunkra értékes dolog vagy személy elvesztése, és fő funkciója annak jelzése, hogy segítségre, támogatásra vagy megnyugtatóra van szükségünk.

Darwin (1999/1872) részletesen leírja a bánatot kísérő arckifejezéseket és gesztusokat, kiemeli, hogy az ajkunkat lefelé görbítjük, a szemöldökünk belső sarkát fel- és összehúzzuk, ezáltal a homlokunkat is ráncoljuk, mozgásunk lelassul, vagy akár nehezebbre esik a cselekvés. Ekman (1999, 1972) hasonlóképpen rögzíti az univerzális arckifejezéseket, és megállapítja, hogy gyakran megváltozik a hangunk, általában mélyebb és lágyabb vagy halkabb lesz, vagy ellenkezőleg, magasabbá és erőteljesebbé válik. A bánatos ember kevésbé húzza ki magát, vállal előre esnek, mellkasa beesik, összeszorulhat a torka, és esetleg sír.

---

¹⁷ A tanulmány elkészítését a DRHE kutatási pályázata támogatta.

Az angol *sadness* terminust különböző intenzitású bánatélmények összefoglaló megnevezéseként használja a szakirodalom. Darwin (1999/1872: 178) a következőket adja meg: *low spirits, anxiety, grief, dejection, despair* [rosszkedv, aggodalom, bánat, letörtség, kétségbeesés], míg Ekman (2023) a következőket: *disappointment, discouragement, distraughtness, resignation, helplessness, hopelessness, misery, despair, grief, sorrow* és *anguish* [csalódás, csüggedés, elkeseredettség, beletörődés, tehetetlenség, kilátástalanság, boldogtalanság, kétségbeesés, bánat, bű, gyötrelme] növekvő intenzitási sorrendben.

Barcelona (1986) és Kövecses (2000) kutatásai bemutatják, hogy a bánatfogalom központi metaforája a TARTÁLY metafora (*I'm filled with sadness* [Elönt a szomorúság], de Kövecses (2000: 25–26) további metaforákat is beazonosít: A BÁNAT TERMÉSZETI ERŐ, FIZIKAI ERŐ, BETEGSÉG, TEHER, ELLENFÉL, melyek a bánatot erősebbnek jelenítik meg, mint az érzelmet átélő személyt, míg a BÁNAT SÖTÉT, A HŐ HIÁNYA, AZ ÉLETERŐ HIÁNYA az érzelem negatív tulajdonságait ragadják meg, melyeknek fizikai, ill. fiziológiai vonatkozásuk is van.

Esenova (2011) a TARTÁLY metafora vizsgálata során kimutatja, hogy a bánatot nemcsak tartályban lévő folyadékként, valamint a tartályt nemcsak az egész emberi testként értelmezzük a bánatfogalomban. Megállapítja, hogy A BÁNAT TARTÁLYBAN LÉVŐ VESZÉLYES, TISZTA vagy KEVERT ANYAG (*There is a corrosive sadness in her* [Maró szomorúság van benne]) (Esenova 2011: 100), (*her eyes were still filled with pure sadness* [a szemét tiszta bánat öntötte el], *this time sorrow was mingled with love and pride* [ez alkalommal a bű szeretettel és büszkeséggel vegyült]) (Esenova 2011: 102). Esenova (2011: 98–100) szintén megállapítja, hogy a TARTÁLY lehet néhány testrész, a FEJ, SZÍV, és SZEM is (*It's not nice to have a head full of grief all-day* [Nem jó, ha a fejünk egész nap búval van tele]; *We write this with much sadness in our hearts* [Nagy szomorúsággal a szívünkben írjuk ezt]; *brown eyes with a tinge of melancholy in their depths* [barna szeme mélyén egy árnyalatnyi melankólia /van/].

A TARTÁLY metafora változatain kívül Esenova (2011: 106–109) ismerteti az ÉLŐLÉNY metafora néhány változatát is: A BÁNAT VESZÉLYES ÁLLAT, LÓ, KÍGYÓ, NÖVÉNY (*I have listened to their stories of unbridled sadness* [Meghallgattam a féktelen szomorúságukról szóló történeteiket]; *I felt the winding coil of sadness wrap around my heart* [Éreztem, hogy a szomorúság gyűrűje tekeri körbe a szívemet]; *A seed of sorrow took root at once and bore a bitter fruit* [Egyszerre a bű magja gyökeret vert, és keserű gyümölcsöt hozott]). Esenova (2011: 97–102) további metaforákat is beazonosít, pl. A BÁNAT ELLENFÉL/REJTETT ELLENSÉG, stb.

Kutatásaimban kimutattam, hogy a bánatfogalomban a TÁRGY/DOLOG metaforának több változata megtalálható, beazonosítottam pl. a BÁNAT MÉRHETŐ, MEGOSZTHATÓ DOLOG (*There is no greater sorrow than to recall in misery the time when we were happy.* [Nincs nagyobb bű, mint boldogtalanul visszaidézni azt az időt, mikor boldogok voltunk], *Shared joy is double joy, shared sorrow is half a sorrow* [A megosztott öröm dupla öröm, a megosztott bű fél bű]); A BÁNAT BENNÜNK LÉVŐ DOLOG (*Some people look at your exterior and all they see is happiness but they don't know that your interior is full of sadness* [Az emberek a külsődet nézik, és csak boldogságot látnak, de nem tudják, hogy a belső tele van szomorúsággal] /Csillag 2017: 61–62/). Az utolsó példa a TARTÁLY metafora egy változatának is tekinthető, de azt is jól szemlélteti, hogy a boldogság bizonyos jelei az érzelmet átélő személy külsején, azaz az emberi test mint tartály felszínén is láthatók.

Barcelona, Kövecses és Esenova kutatásai a bánat metaforikus reprezentációit tárják föl, de nem foglalkoznak a metonimikus reprezentációkkal, jóllehet Kövecses (1990) szerint minden érzefogalomnak részét képezik bizonyos metonímiák, melyek megragadják az érzelmet kísérő fiziológiai és viselkedési reakciókat, valamint arckifejezéseket is. Lakoff (1987) így általánosít: AZ ÉRZELEM FIZIKAI HATÁSA AZ ÉRZELEM HELYETT ÁLL. Kutatásomban az alábbi metonímiákat azonosítottam: A HOSSZÚ ARC A BÁNAT HELYETT ÁLL (*Her face was as long as a fiddle* [Az arca olyan hosszú volt, mint egy hegedű]), A LELÓGÓ FEJ/VÁLL A BÁNAT HELYETT ÁLL (*Her head drooped sadly* [Bánatosan lelógatta a fejét]), A

LESÜTÖTT SZEM A BÁNAT HELYETT ÁLL (*She walked with downcast eyes* [Lesütött szemmel járt]) (Csillag 2018: 221). Az olyan kifejezések, mint a *He has a dark look* [Sötét az ábrázata] és *He has a gloomy expression in his face* [Borús kifejezés van az arcán] egyszerre példázzák a BÁNAT SÖTÉT metaforát és az ARCSZÍN A BÁNAT HELYETT ÁLL metonímiát, melyek kombinációja adja A SÖTÉT ARC(KIFEJEZÉS) A BÁNAT HELYETT ÁLL metaftonímiát (Csillag 2018: 222). (A metaftonímiáról lásd bővebben: Goosens 2002.)

2. A kutatás

A bánattal kapcsolatos kutatásom korábbi részében bánatélményt leíró mondatok vizsgálatával foglalkoztam azzal a céllal, hogy megismerjem a bánatfogalmat alkotó metaforákat és metonímiákat. Kutatásom mostani szakaszában a példákban használt prepozíciókkal foglalkozom. A kutatáshoz két egynyelvű szótárból (Hornby 1989, McIntosh et al. 2009) gyűjtöttem korpuszt, mely 102 példát tartalmaz (76 mondat és 26 főnévvel vagy igével álló prepozíciós kifejezés). A példák a *bitter, dejected, dejection, depressed, despair, desperation, despondent, despondency, downcast, grief, grieve, pessimistic, sad, sadden, sadness, sorrow, sorry* és *unhappy* terminusok és az *about, at, by, for, from, in, into, of, out of, over, to* és *with* prepozíciók valamelyikét tartalmazzák. A korpuszban szereplő példák mind konvencionális kifejezések. A kutatásban Kövecses (2000, 1990) lexikai módszerét használom, mellyel kisszámú példaanyagból is lehetséges általánosan érvényes következtetéseket levonni.

A korpusz első áttekintésekor megállapítottam, hogy az *about, at, by, for* és *over* prepozíciók a bánatterminus után állnak, a *from, in, into, to, out of* a bánatterminus előtt, míg a *with* és *of* mindkét helyen előfordulnak, *I'm filled with sadness; I'm unhappy with the decision* [Szomorúsággal vagyok telve; Nem örülök a döntésnek] és *We've despaired of him, he can't keep a job; sink into the depths of despair* [Kétségbe estünk miatta, nem tudja megtartani az állását; a kétségbeesés mélyére süllyed = 'kétségbeesik'].

A kutatás első részében az *about, at, by, for* és *over* prepozíciókról megállapítottam, hogy a bánatélményeket leíró kifejezésekben nem az eredeti téri jelentéseikben használjuk őket, hanem metaforikus értelemben úgy, hogy a kifejezések a bánatot kiváltó okokat fogalmazzák meg. A prepozíciós kifejezésekben az *about* után álló főnevekkel általában a veszteségeinkre utalunk, pl. *She's sad about her failure* [Szomorú a bukása miatt], ahol az *about* az érzelem okát metaforikusan mint témát jeleníti meg az érzelmet átélő személy számára. Az olyan kifejezésekben, mint *Tim saddened at the news* [Tim elszomorodott a híren = 'a hír hallatán'] az *at* után elvont fogalmak állnak, melyeket az érzelmet átélő személy negatívnak, elszomorítónak vagy aggasztónak ítél, és a prepozíció erre mint metaforikus helyre, ill. látványra utal, amely a szemlélő figyelmének középpontjába kerül, és abban pillanatban a szemlélő ráeszmél az érzelmére. A *by* prepozíció *depressed, grieved* és *saddened* [lehangolt, elbúsult, elszomorodott] melléknévként használt múlt idejű melléknévi igenevekkel áll, és a *My boss was saddened by what had happened* [A főnökömet elszomorította, ami történt] mondathoz hasonló szenvedő szerkezetű mondatokban az érzelmet kiváltó okot mint metaforikus cselekvőt jeleníti meg. A *for* prepozíció sokszor olyan okokat jelöl, melyek az érzelmet átélőben együttérzést is kiváltanak a szomorúság mellett, *I feel sorry for those who have lost their homes in the earthquake* [Sajnálom azokat, akik elvesztették a házukat a földrengésben], és olyanokra utal, akik az együttérzésnek metaforikusan haszonélvezői. Végezetül az *over* olyan helyzetekkel áll, melyekre metaforikusan mint az érzelmet átélő személy boldogságának útjában álló akadályokra tekintünk, *He is still grieving over the loss of his camera* [Még mindig bánkódik a kamerája elvesztése miatt].

A kutatásom mostani szakaszában – a terjedelmi korlátok miatt – a *from, in, into, out of* és *to* prepozíciókkal álló angol bánatkifejezéseket vizsgálom meg. Feltételezem, hogy ezek prepozíciók is metaforikus jelentésben állnak a korpuszban szereplő példákban. Ezért az alábbi kérdéseket kívánom megválaszolni: Mi a *from, in, into, out of* és *to* prepozíciók alapjelentése, és milyen metaforikus jelentéseket kapnak a bánatkifejezésekben? A felsorolt prepozíciókat tartalmazó kifejezések a bánatélmény milyen részleteit írják le? A prepozíciók jelentésének

értelmezése során elsősorban Lindstromberg (2010) megállapításaira támaszkodom. A kérdések megválaszolása során arra (is) törekszem, hogy a nyelvtanításban is használható következtetéseket vonjak le a bánatkifejezésekben használandó prepozíciók megválasztására vonatkozóan.

3. Prepozíciók, okok és egyéb körülmények angol bánatkifejezésekben

Az *in*, *into*, *to*, *out of* és *from* prepozíciók alapjelentése mind téri vonatkozású, és azt jelöli, hogy emberek és dolgok milyen elrendezésben találhatók, ill. milyen irányban mozognak egymáshoz képest a térben.

Az *in* azt fejezi ki, hogy valaki vagy valami egy (nálánál általában nagyobb kiterjedésű) jól körülhatárolt dolog belsejében van, (1) *Mary/The car key is in the house* [Mary/Az autókulcs a házban van]. (Langacker (1987: 217–220) a kisebb mozgó/helyváltoztatásra képes élő/élettelen dolgot „trajector”-nak, a nagyobb statikus dolgot „landmark”-nak nevezi.) Az (1) példa mindkét alanyával olyan esetre vonatkozik, melyben a kisebb dolgot (Mary, autókulcs) a nagyobb tartalmazza, és ez a fizikai valóság a TARTALMAZÁS/TARTÁLY sémával (Johnson 1987: 21–23) írható le. Ugyanakkor elvont fogalmakat is értelmezhetünk tartályként, mint Lindstromberg (2010: 10) példamondatában: (2) *American society is in trouble* [Az amerikai társadalom bajban van.], ahol a *trouble* elvont fogalom, és metaforikus helyként értelmezhető. Lindstromberg (2010: 31) úgy összegez, hogy tartályként konkrét dolgok és elvont fogalmak egyaránt szerepelnek a hétköznapi tapasztalataink megfogalmazásaiban. Másfelől megállapíthatjuk, hogy a *be in trouble* kifejezés állapotot jelöl, és AZ ÁLLAPOTOK TARTÁLYOK/HELYEK (Lakoff–Johnson 1980: 30–32) metafora angol nyelvi kifejezése.

A korpuszban az alábbi kifejezések (és hozzájuk hasonlók) szerepelnek az *in* prepozícióval:

3. Robert shook his head in despair. [Robert kétségbeesetten megrázta a fejét.]

4. The loser slumped in dejection. [A vesztes búskomoran lerogyott.]

5. In desperation, I decided to try acupuncture. [Végző kétségbeesésemben megpróbáltam az akupunktúrát.]

A *despair*, *dejection*, *desperation* [kétségbeesés, búskomorság, végző kétségbeesés] a bánat különböző intenzitású változatait jelentik, és az *in* prepozícióval arra utalnak, hogyan cselekszik a mondat alanya. Szorosabban véve pedig metaforikusan azt a tartályt jelölik, melyben az érzelmet átélő személy van, így az ÉRZELMI ÁLLAPOTOK TARTÁLYOK (Kövecses 1990: 145) metaforát példázzák. Tehát az *in* prepozíció metaforikus (és konkrét) értelme is a TARTALMAZÁS. Lindstromberg (2010: 77) szerint az *in* metaforikus használata érvényesül az ÁLLAPOTOK, FELTÉTELEK, KÖRÜLMÉNYEK, CSELEKVÉSEK, HANGULATOK stb. HELYEK metaforák angol nyelvi kifejezéseiben.

Az *into* prepozíció alapjelentése téri vonatkozású, azt fejezi ki, hogy egy mozgó tárgy vagy személy (trajector) egy másik tárgy (landmark) belsejébe kerül, mint a (6) *Jack put his notebook into his bag* [Jack betette a notebookját a táskájába]. Az *into* a tárgy mozgására utal, és kiemeli, hogy a tárgy a másik belsejébe bejut/behatól. Az *into* és az *in* különbségét szemlélteti Lindstromberg (2010: 32–33) a következő autóbalesetre vonatkozó példákkal: (7a) *We crashed into the tree*, (7b) **We crashed in the tree* [Beleszaladtunk a fába]. (Az ilyen balesetben jellemzően a fa törzse is megsérül.) A (7a) mondat helyes, mert a balesetben az ütközés folytán az érintett fa törzsének belsejébe került az autó orra, míg a (7b) nem helyes, mivel az autó orrának a fatörzsbe való behatolását nem fejezi ki. Lindstromberg (2010: 33) megjegyzi, hogy az *in* és az *into* egyaránt használható sok más kézzelfogható, konkrét dologra vonatkozóan, pl. mikor a vízbe ugrásról van szó: (8a) *He jumped in the water*, (8b) *He jumped into the water* [Beleugrott a vízbe]. Ugyanakkor azt is megállapítja, hogy csak az *into* használható az általa félig elvontnak nevezett landmarkokkal, mint pl. (9) *He broke into our conversation/meeting/reveries* [Betört a beszélgetésünkbe/a találkozásunkba/az álmodozásunkba].

A korpuszban két mondat található, mely az *into* prepozíciót tartalmazza:

10. He fell into despair over his failure as a husband. [Kétségbeesett férjként való sikertelensége miatt.]

11. When he became ill he sank into the depths of despair. [Mikor beteg lett, a kétségbeesés mélyére süllyedt = ‘kétségbeesett’.]

A (10) mondat azt a metaforikusan értelmezhető (valaminek a belsejébe való bejutást megvalósító) mozgást írja le, melyet a mondat alanya, az érzelmet átélő személy tesz meg képletesen, miközben a *despair* [kétségbeesés] tartályába kerül. Így a mondat A BÁNAT TARTÁLY metaforát jeleníti meg, mely AZ ÉRZELMI ÁLLAPOTOK TARTÁLYOK (Kövecses 1990: 145) és az AZ ÁLLAPOTOK TARTÁLYOK (Lakoff–Johnson 1980: 30–32) generikus metaforák specifikus szintű változata. A (11) mondatban az *into* ugyanúgy értelmezhető, mint a (10)-ben, de itt a tartály belseje a *depths* [mélységek] terminus használata miatt még nyilvánvalóbb, amihez hozzájárul a *sink* [süllyed] ige használata is. Az *into* prepozíciót tartalmazó mondatokban jellemzően mozgást jelentő igéket használunk, ahogy ez a két metaforikus mozgást leíró példa is mutatja.

A fentebb ismertetett *in* – statikus helyzetek leírásában – azt jelöli, hogy egy dolog egy másik belsejében van, az *into* – dinamikus helyzetek leírásában – azt, hogy egy dolog egy másik belsejébe jut. A *to* prepozíció azt fejezi ki, hogy egy élő vagy élettelen dolog az egyik helyről egy másik helyre kerül. A *to* prepozíciót tartalmazó mondatok megmutatják azt a végpontot/célállomást/úti célt, ahová egy személy vagy tárgy egy bizonyos útvonalon való végighaladás során kerül (ld. ÚT séma – Johnson 1987: 113–117). Tehát a *to* alapjelentése téri vonatkozású, mint a (12) *Lily went to the table/to her friend* [Lily odament az asztalhoz/a barátnőjéhez] mondatban, ahol a *to the table* és a *to her friend* Lily mozgásának végpontját vagy úti célját jelölik. Ugyanakkor az olyan mondatokban, mint a (13) *Mimi gave/sent a photo to her colleague* [Mimi egy fényképet adott/küldött a kollégájának] a *to her colleague* kifejezés nem csak a fénykép által „megtett” út végpontját jelöli, hanem egyúttal azt a személyt, aki a fényképet megkapja. A (13) mondatban tehát a végpont/úti cél metaforikus értelmet kap: címzett.

14. Driven to desperation by the noise, we called the police. [A zajtól kétségbeesve kihívtuk a rendőrséget.]

15. a teenager driven to despair by the hypocrisy of the adult world [a felnőtt világ álszentségétől kétségbeesett tinédzser]

16. To his great sorrow he couldn't remember his mother. [Nagy bánatára nem emlékezett az anyjára.]

A *driven to desperation/despair* kifejezés a (14) példában határozói igenévként, a (15) példában múlt idejű melléknévi igenévként szerepel, az előbbiben jelentése ‘kétségbeesve’, az utóbbiban ‘kétségbeesett’. A *driven* az érzelmet átélő személy metaforikus mozgását írja le (N.B.: *drive* = hajt, üz, kerget), hiszen az alany (*we*), ill. a főnévvel jelzett személy (*teenager*) a kétségbeesés állapotába került, helyváltoztató mozgást nyilván nem végzett, de metaforikusan értelmezhető mozgásának végpontja az érzelmi állapot. Ez a jelentés AZ (ÉRZELMI) ÁLLAPOTOK HELYEK (Lindstromberg 2010: 77) metaforán alapul. A (16) mondat nem tartalmaz mozgást jelentő igét, de a mentálisan megtett út végpontját igen: *to his great sorrow* [nagy bánatára], mely csak az érzelmet átélő személy útjának vége lehet, ahová a nyugalom állapotából érkezik, mikor ráeszmél, hogy nem emlékszik az anyjára. A *to* prepozíció tehát mindhárom példában a végpontot fejezi ki az érzelmi változások metaforikusan megtett útján.

Érdekes összevetést tesznek lehetővé a (17)-hez hasonló mondatok:

17. His marriage was a great grief to his parents. [A házassága nagy bánat volt a szüleinek/a szülei számára.]

Itt – a (14-16) példáktól eltérően – a *to* a bánatterminus (*grief* [bánat]) után áll, ami jelzi, hogy a (17)-ben felcserélődnek a szerepek: a *grief* a trajector és a *to his parents* [a szüleinek] a landmark. Itt a mondat alanya (*his marriage* [a házassága]) az érzelmet kiváltó ok, és az érzelemre úgy gondolunk, hogy az eljutott az érzelmet átélő személyhez, azaz az érzellem által megtett út

metaforikus végpontja az érzelmet átélő személy, a címzett. Ugyanakkor azt is észrevehetjük, hogy akár az érzelem, akár az érzelmet átélő személy a végpont, a trajector és a landmark közötti viszony, az út, ill. az út végpontja mindenképpen metaforikus értelmet kap.

Az *out of* prepozíció azt fejezi ki, hogy valaki vagy valami egy tárgy belsejéből kifelé mozog, pl. (18) *Peter went out of the house* [Peter kiment a házból], melyben Peter a trajector, a ház pedig a landmark. Tehát a (18) példában az *out of* prepozíciónak téri jelentése van. Lindstromberg (2010: 38–39) bemutatja, hogy az *out of* prepozíciót gyakran metaforikus értelemben is használjuk nem téri vonatkozású tapasztalatok leírására, pl. (19) „*She did it out of love*” [Szeretetből csinálta] és (20) „*Can any of your readers kindly help me out of a difficulty?* [Lenne szíves bárki az ön olvasói közül kisegíteni engem egy nehézségből?]”. Lindstromberg úgy érvel, hogy bizonyos nem kézzelfogható vagy nem térben értelmezett dolgokat metaforikusan helyeknek, térbeli dolgoknak tekintünk, melyekből cselekvések indul(hat)nak ki, ill. amelyekből embereket ki lehet/kell segíteni. A (18) példában tehát a szeretetet (*love*) tartálynak értelmezzük, amelyből valamilyen cselekedet indul ki, a (19)-ben pedig a nehézségre (*difficulty*) úgy tekintünk, mintha lyuk vagy mélyedés, esetleg gödör lenne, amelyből ki lehet valakit segíteni.

A (18) mondattal mutat hasonlóságot a következő:

20. *She became a thief out of sheer desperation.* [Pusztá elkeseredésből lett tolvaj.]

A *do something out of love* [szeretetből csinál valamit] és a *do something out of sheer desperation* [pusztá elkeseredésből csinál valamit] azonos szerkezetű kifejezések, és az érzelemre mindkettőben úgy tekintünk, mint metaforikus tartályokra ugyanúgy, mint más (általában intenzív) érzelmekre, melyekből különböző cselekedeteink származhatnak, vagy indulhatnak ki, vö. pl. *Schools were closed for the day out of fear that children might be attacked* [Az iskolákat arra a napra bezárták abból a félelemből /kiindulva/ (= ‘attól félve’), hogy a gyerekeket megtámadhatják]. Tehát a (20) példában az *out of* jelentése metaforikus, mivel az elkeseredéstárlat belsejéből való képletes kiindulást fejezi ki.

A *from* prepozíció alapjelentése ellentétes a *to* jelentésével: a *from* egy útvonal kezdő- vagy kiinduló pontját jelöli (Lindstromberg 2010: 43), pl. (21) *I came from the director’s office to yours* [Az igazgató irodájából jöttem a tiédbe]. Ha összehasonlítjuk az *out of* és a *from* jelentését, akkor azt látjuk, hogy bár mindkettő a kiindulási pontot jelöli, mégis különbözőképpen értelmezzük őket. Az *out of* mindig azt jelenti, hogy a kiindulási pont valaminek a belsejében van, és a mozgás onnan irányul kifelé, míg a *from* esetében a kiindulási pont lehet valaminek a belsejében vagy valaminek a felszínén, és a mozgás onnan irányul kifelé vagy elfelé. Mindazonáltal a *from* minden esetben egyértelműen azt jelöli, hogy egy dolog elválik a másiktól. Amint Lindstromberg (2010: 45–47) kifejti az „elválás” motívumon alapul a *from* metaforikus használata, pl. (22) *Wine is made from grapes* [A bort szőlőből csinálják]. Úgy érvel, hogy a (22)-ben (és a hozzá hasonló) kifejezésekben azért szerepel a *from*, mert a szőlő (vagy más alapanyag) igen jelentős, minőségi változáson megy keresztül, mintha nagy utat tenne meg a térben, és a változási folyamat végére gyakorlatilag teljesen átalakul, mintegy elválik saját korábbi tulajdonságaitól. (Vö. (23) *This chair is made of wood* [Ez a szék fából készült], ahol a kiinduló alapanyag a fa, mely minőségében nem változik meg, székként is felismerhető marad, így az *of* prepozíciót használjuk.)

A korpuszban az alábbi kifejezésben található meg a *from*:

24. *Mary died from grief/sorrow.* [Mary a bánattól/bútól halt meg.]

A (24) példában szereplő *from* magyarázatára kézenfekvőnek látszik, hogy a halál egy igen jelentős változás, átalakulás az élő szervezet szempontjából, ugyanakkor a *Wine is made from grapes* [A bort szőlőből csinálják] mondattal nem analóg, hiszen itt a prepozíciós kifejezés nem az alapanyagra vonatkozik. A *from* után a *grief* [bánat], ill. a *sorrow* [bú] áll, azaz egy (intenzív) érzelem, melyből/melytől a halál kiindul vagy származik. Elképzelhető magyarázatnak tartom, hogy ebben az esetben a bánatra vagy búra mint metaforikus tárgyra vagy helyre gondolunk, amelynek akár a belsejéből, akár a felszínéről kiinduló mozgás vagy a belőle származó változás

igen jelentős, minőségi átalakulást hoz. Ebben az esetben az átalakulás valóban elválást, az élettől való megválást jelenti.

Összegzés

A bánat univerzális alapérzelemre irányuló pszichológiai és kognitív nyelvészeti kutatások legfőbb eredményeinek rövid ismertetése után bemutattam kutatásomat, melyben az angol bánatkifejezésekben használt prepozíciókat vizsgálom abból a szempontból, hogy azok milyen jelentésben állnak, ill. hogy a prepozíciós kifejezések a bánatélmény milyen vonatkozásait ragadják meg. A jelen tanulmányban az *in*, *into*, *to*, *out of* és *from* prepozíciókkal foglalkoztam, eredményeimet az alábbiakban összegzem:

A prepozíciók eredeti téri jelentését a bánatkifejezésekben általában nem használjuk, bővítményeik vonatkozásában a prepozíciók metaforikusan értelmezhetők: *in* – „tartalmazás” (AZ/ÉRZELEMI/ÁLLAPOTOK HELYEK vagy TARTÁLYOK); *into* – „valaminek a belsejébe kerülés” (AZ ÉRZELEM TARTÁLY); *to* – „út vége” (AZ ÉRZELEM HELY); *out of* – „valaminek a belsejéből való kiindulás” (AZ ÉRZELEM HELY) és *from* – „elválás valamitől” (A JELENTŐS VÁLTOZÁS ELVÁLÁS KORÁBBI MINŐSÉGTŐL). Az *in despair/dejection* azt az állapotot jelöli, melyben az érzelmet átélő személy van, a *fall/sink into despair* azt, amelyikbe beleesik, a *driven to desperation* és a *to his sorrow* azt, amelyikbe egy (általában ki nem számítható) negatív esemény (váratlanul) belesodorja. Az *in*, *into* és *to* prepozíciókat tartalmazó kifejezések tehát azt írják le, hogy bizonyos események hatására milyen érzelmi reakció (és hogyan) alakul ki. A *do something out of desperation* [kétségbeesésből tesz valamit] az érzelmet mint metaforikus helyet mutatja meg, melyből az érzelmet átélő személy cselekvése kiindul, egyidejűleg az érzelmet mint a cselekvés okát jelöli meg. A *die from grief/sorrow* [meghal a bánattól/bútól] az érzelmet mint a halál okát jeleníti meg, ami értelmezhető igen jelentős, minőségi változást kiváltó körülményként.

A fentiekből kitűnik, hogy AZ ÉRZELMI ÁLLAPOTOK HELYEK/TARTÁLYOK metafora központi szerepet játszik a bánatkifejezések értelmezésében. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a bánatkifejezésekben használt prepozíciók értelmezéséhez szükség van TARTALMAZÁS és ÚT ELEJE/ÚT VÉGE séma metaforikus jelentésben való alkalmazására. A részletek feltárására tett kísérletet ez a tanulmány abban a reményben, hogy ezzel segítséget nyújthat nyelvtanárok és tanítványaik számára a bánatkifejezésekben használt megfelelő prepozíciók kiválasztásához.

Irodalom

- Barcelona, A. 1986. On the concept of depression in American English: A cognitive approach. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, 12: 7–33.
- Csillag A. 2018. The Language of Sadness – Metaphors and Metonymies. In: Borbély J.–Bökös B.–Kállai G. K.–Nagy J.–Veres O.–Bánhegyi M.–Granville, P. (eds.): *English Language and Literatures in English 2016: Károlyi Könyvek*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 205–224.
- Csillag A. 2017. Metaphors of Sadness in Quotations. *Romanian Journal of English Studies* 14: 56–63.
- Darwin, Ch. 1999. *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. London: Fontana Press (3rd Ed.) (1872).
- Ekman, P. 2023. What is sadness? <https://www.paulekman.com/universal-emotions/what-is-sadness/> ©Paul Ekman Group LLC. (letöltve: 2023.09.21.)
- Ekman, P. 1999. Basic Emotions. In: Dalgeish, T.–Power, M. (eds.): *Handbook of Cognition and Emotion*. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons Ltd., 38–60.
- Ekman, P.–Friesen, W. V.–Ellsworth, P. 1972. *Emotion in the Human Face: Guidelines for Research and an Integration of Findings*. New York: Pergamon Press.
- Esenova, O. 2011. *Metaphorical Conceptualization of Fear, Anger and Sadness in English. Doctoral Dissertation*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Goossens, L. 2002. Metaphtonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Expressions for Linguistic Action. In Dirven, R.–Pörings, R. (eds.): *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin: Mouton de Gruyter, 349–378.
- Hornby, A. S. 1989. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnson, M. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kövecses Z. 2000. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses Z. 1990. *Emotion Concepts*. New York: Springer-Verlag.
- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G.–Johnson, M. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar, vol. 1*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Lindstromberg, S. 2010. *English Prepositions Explained*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- McIntosh, C.–Francis, B.–Poole, R. (eds.). 2009. *Oxford Collocations Dictionary for Students of English*. Oxford: Oxford University Press.
- Wierzbicka, A. 1999. *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wierzbicka, A. 1996. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.